

El context de les normes del 14 (VI)

Per A. Botella i J. Masia

"LES NORMES ORTOGRAFIQUES DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS.

No hi ha que dubtar-ho: Catalunya nos está donant eixemple, tant en el progrés de les Ciències com en el desenroll de les arts. Negar açò seria lo mateix que voler tancar els ulls per no vore la realitat de les còses.

Este Principat, puix, que tan s'esmena en el conrèu, en la perfecció i enaltiment de quant li es pròpi, no devía permaneixer indecís en una de les qüestions mes transcendents de sa llengua: en l'**Ortografia**.

Cridat pels mateixos catalans, acudirem al **Congrés Internacional de la nostra Llengua**, i allí portarem també nostre granet d'arena per al colossal edifici llingüístic, quins fonaments es varen llavors alçar á favor i enaltiment de Catalunya, de Valencia, de Mallòrca i del Rosselló. Poguerem admirar els esfòrços portats á efecte pels catalans, sobre tot. Mes veguerem, ab dolor de l'ánima, que no hi havia mig d'entendre's, en quant á la qüestió ortogràfica. L'anarquia, dins el camp ortografic, no podia ser més espantosa. Es tractá d'unir pareixers, á fí de trobar un mig d'unificar l'ortografia; mes les còses quedaren, pòc mes ó menys, com enans.

I ab tot això, Catalunya sentía la necessitat d'una ortografia que servira de base ferma per á tots els seus escriptors. Per fí, es va trencar el gèl d'una, i en Giner d'este mateix any, es varen reunir les autoritats filològiques de primer orde, i redactaren les **Normes** que ja tots coneixem, i que son un monument literari que òmpli de glòria als seus autors i d'admiració á les generacions venideres.

Com en Valencia, la qüestió ortogràfica roman, així mateix, confosa en les tenebres mes fosques del dubte i de l'indecisió, els membres de la Secció de Literatura de la nostra Societat "Lo Rat-Penat", al vore l'actitut corajosa i el bon eixemple de sos germans de Catalunya, no vòlen permaneixer indiferents tampòc; ans al contrari, donant senyals de vitalitat, huí mes que mai, están molt dispòsts á secundar l'acció catalana, i resòlts á adaptar dites normes á la nostra Ortografia, en tot quant capia dins de la nostra **Fonética i en la tradició dels nostres antic i bons escriptors**.

Nosatros, puix, encarregats per la Junta de l'esmentada Secció de Literatura de donar nostre humil pareixer sobre les susdites **Normes**, direm, ans de tot que, en general, favorixen la nostra Ortografia, i que veem aplegat el moment de poder unificar les ortografies en la majoría dels casos. I si en algunes qüestions no poden aplegar á vènit, es degut á determinades diferències dialectals, fonètiques per cért, que son molt pròpies de les dos Regions, catalana i valenciana.

Examinarem una per una cascuna d'eixes Normes i les exposarem sencillament i sense passió, fent les observacions que cregam oportunes, en quant á lo que afècta á nostra Ortografia.

I

La primera Norma ortogràfica, proposada pels membres de l'Institut d'Estudis Catalans, es un pas tant valent i una espenta tant ben donada cap á l'unificació de les dos ortografies, catalana i valenciana, que fa d'un còlp desaparèixer la diferència més notable que existia entre els catalans i nosatros, i fons entre'ls mateixos catalans. Consistix en substituir per la nostra **e**, la **a postònica que ells usaven tant en els noms com en els verbs**. Escrivien la majoria dels catalans: Tu amas las bellas rosas. I els valencians, ab molts catalans: Tu ames les belles ròses. Es puix esta Norma molt nostra i per ella devem estar molt agraits als catalans, puix que deixant la seua grafia han adoptat la nostra, en gracia de l'uniformitat entre'ls i nosatros.

II

La segona Norma creem que pòt i deu admetre's en valenciá, ab la modificació de no usar, en nengún cas, de la **t**, davant de **g** ó **j**. Devem escriure: **vaja, viaja, lleja, mege, vagen, viagen**, etc. i mai: **vatja, viatja, lletja, metge, vatgen, viatgen**, etc. En valenciá no té cap valor fònic, i per lo mateix no cal escriure-la. El sò prepalatal fricatiu sonor es representa perfectament per la **j**, davant de **a, o, u**, i per la **g**, davant de **e, i**. Es cert que dita **t** es etimològica en molts casos; mes no deu ser açò raó suficient per conservar-la, no tenint, al mateix temps, cap valor fònic, com hem dit, entre'ls valencians.

III

En quant á la tercera Norma, som de pareixer que rònegament devem fer us de la **h**, quan es etimològica; per lo tant, devem estar molt conformes en esta Norma proposada pels nostres germans de Catalunya, i escriure: **haver, vehement, home**, per vindre de **habere, vehementem, hominem**. I no escriurem: **crehent, rahó, amich**, per vindre de **credentem, rationem i amicum**. Mes escriurem, per excepció, **Espanya**, de Hispania; ara, de **hac hora; encara, de hanc-horam; òrdi, de ordeum; edra, de hederam**, i algú que atre mòt que l'us ha sancionat ja.

IV

Devem estar del tot conformes respecte de la quarta Norma, i de fet ja la practicaven els valencians.

V

Som de pareixer que'l sò consonantic *medio-palatal fricatiu* deu continuar siguent representat en valenciá per la **y** grega i no per la **i** llatina, fentse així perfecta distinció entre'l sò esmentat del que té la **i** com simple vocal. Eixemples: **duya; esglayar-se; espayar-se; feya; jòya; naya; veyá; remeyar: etc.**

VI

Estem del tot conformes en admetre la **i** llatina, en llòc de la **y** grega per representar la particula copulativa provinent de la conjunció llatina **et**. Mai hem cregut que tinguera raó de ser la grafia **y** per representar el sò vocal que produí dita **particula**. Además, el pas de la **e** llatina á la **i**, en valenciá, es un fenòmen del tot natural, en l'evolució morfològica de esta llengua. Per lo tant, farem molt bé de escriure: **tu i ton pare**, i no, **tu y ton pare**.

VII

Respecte d'esta Norma, hem de fer present que, per regla general, sempre que'n llatí es tròba una consonant repetida, ne caigué una d'elles, al passar la paraula á la nostra llengua, quan rònegament romangué un sò dels dos que tenia en llatí. Esta regla es complí en moltissims mòts com els següents:

Abat , de abbatem .	Ofici , de officium .
Acusar , de accusare .	Agressiu , de aggressivum
Adicte , de addictum .	Veta , de vittam .

I de la mateixa manera devem escriure:

Alocució , de allocutionem .	Solicitar, de sollicitare
Colaborar , de collaborare ,	Nulitat, de nullitatem .
Colègi , de decollegium .	Milèsim, de millesimum .

No veem mes raó per conservar les dos **ll** d'esta Norma que mantindre l'etimologia, perque valor fònic no ne té nengú. I si per esta raó volem conservar les dos **ll** perquè no ham de conservar també les dos **bb**, les dos **cc**, les dos **dd**, etc.? Som amants de les etimologies, com el primer, mes volem seguir la regla següent: **Deu desa-pareixer tota consonant llatina, sempre que no tinga cap valor fonètic al passar á la nostra llengua**. Exceptuant d'esta regla la **h** etimològica, segons hem vist en la Norma tercera.

Per lo tant, conservarem rònegament les dos **ll**, per pronunciar també les dos, á la manera qu'es fa en llatí, i sense guionet, en estos i atres mòts: **bullà, molle, hualla, almella, espalla**, etc.

VIII

Entenem que devem admetre esta Norma en tots els casos que comprén, per exigències de la Fonètica.

IX

L'us de la preposició *amb* en llòc de *ab*, té raó de ser entre'ls catalans per ser eixa la corrent general, dins el domini llinguistic catalá; mes seria una imposició desgavellada, per careixer de fonament, adoptar eixa substitució en el reine de Valencia, aón sempre fins ara ham empleat *ab* i mai *amb*, tant en lo llenguage parlat com en l'escrit. Ademés, en lo llenguage vulgar usem huí **en** en llòc de *ab*.

X

Tots els valencians devem guardar esta Norma, per ser eixa l'ortografia de nostres bons escriptors, i com la mes fonamentada en l'etimologia.

XI

Per fòrça ham de seguir esta Norma proposada pels nostres germans de

Catalunya, sino volem destruir les etimologies i la fonetica, i emprobrir el nostre lexicon.

Estem ben convençuts que la confusió que hi ha entre'ls escriptors valencians respecte á l'us d'esta Norma, és deguda á l'ignorancia, primerament: de les etimologies; en segon llòc, de la nostra Fonética, i finalment, de l'us que d'ella feren els nostres antics escriptors, Que la substitució de les dos ss per una s es destruir l'etimologis, i la fonetica i empobrix, al mateix temps, nostre lexicon, es molt facil de provar. Entre'ls molts eixemples que podiem posar, rònegament nos fixarem en estos.

LLATÍ VOLGAR	VALENCIÁ	SUBSTITUCIÓ
Cassare.	cassar.	→ Casar.
Casare.	casar.	
Pressa.	pressa.	→ Presa.
Presa.	presa.	
Russa.	rossa.	→ Rosa.
Rosa.	ròsa.	

Com es veu, queda destruïda l'etimologia en *cassar*, *pressa* i *rossa*; queda, així mateix, destruïda la fonetica per la desaparició de lo sò linguo-dental fòrt, en eixes mateixes paraules, i empobrit lo nostre lexicon, desapareixent formalment moltíssimes paraules qu'es tròben en lo mateix cas que les anteriors. Además: donant á les paraules *casar*, *presa* i *ròsa* lo mateix significat que tenen *Cassar*, *pressa* i *rossa* la confusió no pòt ser mes horrorosa.

Devem escriure en dos ss:

1. Les paraules originaries de nòms substantius llatins.

LLATÍ VOLGAR	VALENCIÁ
Bissone	bessó.
Classe	classe.
Vassallu	vassal.
Massa	Massa.
Glossa	glòssa.
Assisiu	Assís.

2. Les paraules provinents d'adjectius llatins:

LLATÍ VOLGAR	VALENCIÁ
Crassa	crassa.

Grossa,	glòssa.
Lassos,	llassos.
Spissos,	Espessos.

3. Les paraules originaries de verbs llatins:

LLATÍ VOLGAR	VALENCIÀ
Assaltare	Assaltar.
Essentia-de esse.	Essencia.
Tassatione, de tassare,	tassació
Cassationes, de cassare-	cassació.
Possibile-de posse	possible.
Necessariu, de necesse,	necessari.

4. Les paraules originaries de participis passats llatins:

LLAT. VOLG.	Valencià
Cessione, de cessus,	Cessió.
Missa, de missus,	Missa.
Possessore, de possessus,	possessió.
Fossa, de fossus.	Fòssa.
Passione, de passus,	passió.
Pressione, de pressus,	pressió.

5. Les paraules derivades dels sufixe *issa*, del baix llatí, ab la significació de títols, dignitats i professions:

BAIX LLATÍ	VALENCIÀ
Abatissa,	Abadessa.
Ducissa,	duquesa.
Prophetissa,	profetissa.
Comitissa,	Condessa.
Principissa,	princesa.
Poetissa,	poetissa.

Atres fons hi ha de dirivació, d'aon provénen les dos *ss*, mes no fa al cas indicar-les ara. Es puix necessari l'observancia d'esta Norma, si volem escriure com es degut en nostra llengua.

XII

Esta Norma era ja observada pels nostres bons escriptors, mes alguns tenen dificultats sobre lús de la *ç* i nos pareix bona bònna ocasió per dir quatre còses sobre este punt.

Alguns son d'opinió de no usas la *ç*, i substituir-la per la *s* ó dos *ss*, sense tindre en conte la confusió tant llamentable que estan sembrant en lo camp de la nostra ortografia. Posarém rònegament alguns eixemples perquè es veja millor la confusió

que ocasiona la malhaurada substitució.

LLATÍ.	VALENCIA/.	SUBSTITUCIÓ.
Falce,	Falç	Fals.
Falsu.	Fals.	
Macia, de matea	maça	Massa.
Massa,	Massa.	
Capcia, de captia,	Caça.	Casa.
Casa,	Casa.	

Per estos eixemples, veem: que s'ha destruït, per mig de la susdita substitució, l'etimologia en falç, del ll. [llati] *falce*, en maça, i caça, del b. ll. [baix llatí] *macia* i *capcia*; que siguent falç substantiu i fals, adjectiu, ha desaparegut formalment el substantiu ó s'ha confós en l'adjectiu (fals); que lo mateix ha passat en maça i massa; la primera paraula substantiu i la segona adverb de quantitat; aón maça ha desaparegut ó ha segut confós ab l'adverb massa. I finalment: reduint caça á CASA s'ha perdut lo sòlenguodental fòrt de la c originària. De manera que eixa substitució es destruidora de les etimologies i de la fonètica, empobridor de nostre lèxic, i sembradora, al matex temps, de moltes i grandíssimes confusions.

I tornant á l'orige de la nostra ç, direm que casi sempre representa á una c llatina, ja siga esta la clàssica, ja la volgar, ó bé, la de la baixa llatinitat. Indicarem, puix, alguns dels principals orogens de la ç per que nengú tinga el menor escrupòl en admetre esta Norma.

1º. Usarem de la ç sempre que provinga directament d'una c llatina:

LLATI	Valenciá
Dulce,	Dolç.
Felice,	Feliç.
Llatí	Valencià
Planicia,	Planiça.
Romanciu,	Romanç

2º. En paraules provinents del sufixes llatins *tea-teo-tio-tiu*, convertits en *cia-cio-ciu*, en el llatí volgar.

LLATÍ VOLGAR	VALENCIÀ
Platea-placia,	Plaça.
Linteolum-linciolu,	Llençòl

Linteum-linciu,
Altare-altiare-alcicare,
Fortia-forcia,
Petiolum-peciolu,

Llenç.
Alçar.
Fòrça.
Peçó.

3º. Les paraules originaries dels sufixes llatins **antia, entia**, terminació neutra d'adjectius plurals i participis de present plurals en *ans-antis, ens-entis*, que'l llatí volgar va fer substantius femenins en *ancia-encia*, i la nostra llengua en *ança-ença*.

LLATÍ VOLGAR

Fidantia-fidancia,
Sperantia-sperancia,
Nascentia-nascencia,
Volentia-volencia,
Credentia-credencia,
Grantia-grancia,

VALENCIÀ

Fiança
Espeança.
Naixença.
Volença.
Creença.
Grança.

4º. Les consonants ch i q del llatí clàssic es convertiren en c, en el llatí volgar i en ç en la nostra llengua.

Llatí

Brachium-braciu,
Laqueum-laciu,
Torqueat-torciat,

Valencià

Braç.
Llaç.
Tòrça.

Advertirem finalment que es pòt admetre la substitució de la ç per s ó ss en paraules preses del àrab, segons diu esta Norma.

[Falten algunes pàgines 10-12 i 15, del document original mecanografiat, al final del text aportare el segon borrador manuscrit i inedit de Fullana respecte a les normes XII, XII, XIV, XV i part de la XVI].

E obèrta

Vèrt. èrt. Gèl.
Cèl Etèrn. Pèla.
Assèrt PÈp. Recèla.
Mèl Concèrt. Divèndres.
Fèl Vèl Evangèli.

O oberta

Trò. Compònc. Ròba.
Bò. Compòns. TrÒpa.
Pòc. Compòn. Ròca.
Estòc Compònen Compòst.
Mòt. Dijòus. Dòna.

Quan dos paraules rònegament es diferèncien pel sò obèrt ó tancat d'una e ó d'una o, serà pròu accentuar la paraules que pòrte el sò obèrt.

E tancada

Deu.
Meu.
Correu.
Arreu
Be.

E obèrta

Dèu.
Mèu.
Corrèu.
Arrèu.
Bè.

O tancada

Molt.
Solc.
Fora.
Poden.
Tos.

O obèrta

Mòlt.
Sòlc.
Fòra.
Pòden.
Tòs.

Seu.	Sèu.	Os.	òs.
Pel.	Pèl.	Son.	Sòn.
Set.	Sèt.	Moc.	Mòc.
Que.	Què.	Bola.	Bòla.

En tot lo demás podem molt be seguir la present Norma.

XVII-XVIII-XIX-XX

Estes quatre Normes deuen ser admeses per tots els escriptors valencians, i es pòt dir que de fet ja les seguïem.

XXI

No podem ni devem admetres la combinació **l'hi** representant el datiu i acusatiu. La forma **hi**, en valencià no té mes que dos usos: primer, acompanya al verb haver, fent-lo imponent: *hi ha-hi havia-hi hagué-hi haurá-hi haja-hi haguera etc.* Segon, en alguns verbs com *no m'hi veig, no t'hi tròbes, etc.* Per l'ortografia i construcció nostra tenim la combinació **li'l**: **Ella me'l demana i jo li'l done.**

XXII

Respecte d'esta Norma, res ham de dir, perquè mai s'ha usat ni s'usará en este reïne.

XXIII-XXIV

Devem seguir estes dos últimes Normes per ser molt convnients á la claretat i distinció entre'ls verbs i llurs afixes.

De les vintiquatre Normes, en hi ha dos, ó siga, la IX i la XVI, que no podem admetre per no usarse en la nostra llengua. La **ll** pòt i deu admetre's, no usant la **t** davant de la **g** ni de la **j**, per ser innecessaria en la nostra Ortografia i destinada á desapareixer també entre'ls mateixos catalans. Tocant á la **V**, entenem que deu conservar-se la **y grega** quan represente lo sò consonantic **medio-palatal-fricatiu**, i substituir-la per **i**, en aquell sò que fins ara ha representat lo sò vocàlic. Açí escriurem: **gaya, fòya, duya**, i no, **gaia, fòia, duia**. En canvi, deurem escriure: **hui, huit, buit, reina, mai, remei**, en llòc de **huy, huyt, buyt, reyna, may, remey**. En quant á la VII, usarem rònegament una **l** i no les dos **ll** etimològiques, quan de les dos sòlamet s'en pronuncia una. Sabem que'ls mateixos catalans que han redactat les Normes no estan satisfets de la grafía per ells proposada i creem, ab pròu fonament, que no han de tardar en fer desapareixer una de les dos **ll**. Respècte de la Norma XIII, veem moltes dificultats en admetre les dos grafíes, **x** i **tx**. L'us de la **x**, en principi de dicció, origina la confusió dels dos sòns, **prepalatal africàtic** i **prepalatal-fricatiu-sort**, com hem vist al tractar d'esta Norma. L'us de la grafía **tx**, no veem que tinga ninguna raó de ser, sino es la tradició entre'ls catalans; puix per á representar un sòl sò, usa tres lletres, açò, es, la **t** i la **x** que lletra dobla, equivalent a **cs** o **gs**; i además, ningún d'eixos signes és etimòlogic. Nostres proposem la grafía **ch**, per..."

Nota del transcriptor: encara faltaria per trobar la pagina 15 mecanografiada, no l'hem localisada en el fondo, com he dit podria trobar-se en LRP, en el borrador no numerat podria ser esta (vid. anex I).

L'unica rectificacio feta per mi ha segut deixar un espai darrere d'alguns signes de puntuacio. Respectem l'us que ell fa dels signes, mayuscules i destacats, encara que siga inconsistent. En una transcripcio crec que es convenient deixar les coses tal i com estan, encara que alguns pensen que es poden fer correccions d'estil o esmenar erros.

En la curiosa adaptacio que fa Josep Climent de l'informe de Fullana, no hi ha llinea a on no haja fet varies modificacions i no avisa d'elles, es poden observar confrontant l'apendix 9 del llibre "L'obra lingüística de Lluís Fullana i Mira" (2004, pp. 279-292) en l'original que transcrivim. Esta conducta altera sense justificacio i al meu pareixer innecessariament l'ortografia del text, per eixemple modifica practicamente tots els accents (per a que en acabant alguns diguen que no son importants), pero tambe paraules com "Norma" per "forma", verps com "favorixen" per "afavorixen", "reduïnt" per "reduint", "no té nengú" per "no ne té nengú", "cascuna" per "cadascuna", les mayuscules per minuscules, etc. Repetixc, un document entre comilles ha de ser lliteral, reproduint exactament l'original i tambe els erros de l'escriptor i si no es fa aixina almenys han d'explicar els canvis que realisen en el text, mes encara quan l'objecte d'analisi es tambe ortografic o llingüistic.

Hem trobat junt a l'incomplet text definitiu mecanografiat, dos borradors ineditos que realisà a ma, u mes complet que l'atre. Aixina es podria recompondre, almenys de la forma mes completa possible –a dia de hui–, la resposta de Fullana a Mustieles. En ficarém el mes complet a continuacio, fora del text mecanografiat que hem transcrit perque no te la categoria de definitiu com este sino la de borrador (vid. anex II).

Quedarém a expenses de poder trobar les pagines definitives mecanografiades –no les hem localisades en les carpetes relacionades en la llengua valenciana del fondo Fullana en l'Hemeroteca Municipal, no descartem que pogueren haver-se traspaperat entre tanta documentacio– per a tancar el circul de les respostes a l'encomanda del secretari de LRP sobre el particular.